

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Βρυξέλλες, 16.04.2004
COM(2004) 261 τελικό

**ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΤΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**

**Η διαχείριση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των
συγγενικών δικαιωμάτων στην εσωτερική αγορά**

**ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΤΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**

**Η διαχείριση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των
συγγενικών δικαιωμάτων στην εσωτερική αγορά**

(Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη.....	4
Εισαγωγή.....	6
1. Η Διαχείριση των Δικαιωμάτων στην Εσωτερική Αγορά	7
1.1. Το υπόβαθρο και τα κύρια χαρακτηριστικά της διαχείρισης των δικαιωμάτων.....	7
1.1.1. Οι κατηγορίες και οι μέθοδοι διαχείρισης των δικαιωμάτων	7
1.1.2. Το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο	8
1.2. Ο αντίκτυπος της εσωτερικής αγοράς στη διαχείριση των δικαιωμάτων.....	9
1.2.1. Ο εδαφικός χαρακτήρας της διανοητικής ιδιοκτησίας.....	9
1.2.2. Η διασυνοριακή εκμετάλλευση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων	9
1.2.3. Εμπόδια για μια εσωτερική αγορά διαχείρισης των δικαιωμάτων	9
1.2.4. Το αίτημα για χορήγηση αδειών εκμετάλλευσης κοινοτικής εμβέλειας	10
1.2.5. Συστήματα διαχείρισης ψηφιακών δικαιωμάτων (DRM).....	13
1.3. Συμπεράσματα	15
2. Ατομική Διαχείριση Δικαιωμάτων.....	16
2.1. Τα κύρια χαρακτηριστικά	16
2.2. Τα θέματα.....	16
2.2.1. Κυριότητα των δικαιωμάτων	16
2.2.2. Νόμιμοι όροι μεταβίβασης δικαιωμάτων.....	17
2.2.3. Περιεχόμενο και ερμηνεία των συμβάσεων.....	17
2.3. Συμπεράσματα	18
3. Συλλογική Διαχείριση Δικαιωμάτων	18

3.1.	Οι λειτουργίες της συλλογικής διαχείρισης.....	18
3.1.1.	Η ανάπτυξη της κοινής διαχείρισης των δικαιωμάτων.....	18
3.1.2.	Βασικά χαρακτηριστικά της συλλογικής διαχείρισης.....	18
3.2.	Το νομικό πλαίσιο.....	19
3.2.1.	Η συλλογική διαχείριση στο κοινοτικό κεκτημένο.....	19
3.2.2.	Η συλλογική διαχείριση στο εθνικό δίκαιο.....	20
3.3.	Διαβουλεύσεις σχετικά με τη συλλογική διαχείριση στην εσωτερική αγορά.....	20
3.4.	Η συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων και ο ανταγωνισμός.....	21
3.5.	Τα ζητήματα που επιβάλλουν μια νομοθετική προσέγγιση.....	23
3.5.1.	Η ίδρυση και το καθεστώς των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης.....	23
3.5.2.	Οι σχέσεις των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης με τους χρήστες.....	24
3.5.3.	Οι σχέσεις των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης με τους δικαιούχους.....	24
3.5.4.	Ο εξωτερικός έλεγχος των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης.....	25
3.6.	Συμπεράσματα.....	25

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο όρος «διαχείριση δικαιωμάτων» αναφέρεται στα μέσα με τα οποία γίνεται η εν γένει εκμετάλλευση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων, δηλαδή στον τρόπο χορήγησης αδειών, εκχώρησης των δικαιωμάτων ή λήψης αμοιβής για κάθε είδος χρήσης τους. Ατομική διαχείριση των δικαιωμάτων είναι η εμπορική διάθεσή τους από μεμονωμένους δικαιούχους σε εμπορικούς χρήστες. Συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων είναι το σύστημα βάσει του οποίου ένας οργανισμός συλλογικής διαχείρισης, ενεργώντας ως διαχειριστής για λογαριασμό πολλών δικαιούχων από κοινού, διαχειρίζεται τα δικαιώματα και παρακολουθεί, εισπράττει και διανέμει τα έσοδα που προκύπτουν από την καταβολή τελών χρήσης (αμοιβών).

Κατά την περίοδο μετά το 1991, το κοινοτικό νομικό πλαίσιο που διέπει το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα αναπτύχθηκε σημαντικά. Έτσι, υπάρχουν σήμερα επτά οδηγίες για θέματα του ουσιαστικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ πιο πρόσφατα (τον Ιανουάριο του 2003) υποβλήθηκε από την Επιτροπή πρόταση οδηγίας για τη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων (κυρώσεις και μέσα έννομης προστασίας). Η αντιμετώπιση της διαχείρισης των δικαιωμάτων ήταν καθαρά περιθωριακή στο πλαίσιο του κοινοτικού κεκτημένου και αφέθηκε σε μεγάλο βαθμό στη νομοθεσία των κρατών μελών. Κατά την περίοδο 1995-2002, η Επιτροπή πραγματοποίησε εκτεταμένες διαβουλεύσεις σχετικά με το ζήτημα της διαχείρισης των δικαιωμάτων - τόσο ατομικής όσο και συλλογικής.

Ολοκληρώνοντας τη διαδικασία διαβουλεύσεων, η παρούσα ανακοίνωση ασχολείται τόσο με την ατομική όσο και με τη συλλογική διαχείριση και εξετάζει το εάν οι σημερινές μέθοδοι διαχείρισης δικαιωμάτων παρακωλύουν τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, ιδίως μετά την έλευση της κοινωνίας της πληροφορίας.

Στο κεφάλαιο 1 αναλύεται το ζήτημα της διαχείρισης του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των σχέσεών του με την εσωτερική αγορά και του αντικτύπου του σε αυτήν. Όσον αφορά το θέμα της χορήγησης αδειών κοινοτικής εμβέλειας για τη χρήση ορισμένων δικαιωμάτων τα οποία έχουν διασυνοριακό αντίκτυπο, αξιολογήθηκαν διάφορες εναλλακτικές δυνατότητες για την προώθησή του. Η χορήγηση πρέπει να έχει ως γνώμονα την αγορά και να εστιάζεται στη μεγαλύτερη εναρμόνιση των όρων συλλογικής διαχείρισης. Ένα άλλο ζήτημα που εξετάζεται στο κεφάλαιο 1 είναι η θέσπιση συστημάτων διαχείρισης ψηφιακών δικαιωμάτων (DRM). Κατά την άποψη της Επιτροπής, η ανάπτυξη συστημάτων διαχείρισης ψηφιακών δικαιωμάτων (DRM) πρέπει, κατ' αρχήν, να βασίζεται στην αποδοχή των συστημάτων αυτών από όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, περιλαμβανομένων των καταναλωτών, καθώς και στην πολιτική που ακολουθεί ο νομοθέτης στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαραίτητη προϋπόθεση για να διασφαλιστεί η δυνατότητα των δικαιούχων και των χρηστών, και ιδίως των καταναλωτών, να έχουν, σε κοινοτική κλίμακα, πρόσβαση στα συστήματα και τις υπηρεσίες DRM είναι η διαλειτουργικότητα των εν λόγω συστημάτων και υπηρεσιών.

Στο κεφάλαιο 2, σχετικά με την ατομική διαχείριση των δικαιωμάτων, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι σε γενικές γραμμές υπάρχουν αρκετά κοινά στοιχεία σε όλα τα κράτη μέλη. Κατά συνέπεια, οι διαφορές που υπάρχουν στις εθνικές νομοθεσίες δεν προκαλούν επί του

παρόντος ανησυχίες σε σχέση με τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Οι εξελίξεις που σημειώνονται σε εθνικό επίπεδο θα παρακολουθούνται πάντοτε με προσοχή.

Στο κεφάλαιο 3 εξετάζεται η συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων, η οποία είναι πλήρως εδραιωμένη σε όλα τα κράτη μέλη της Κοινότητας. Έχει γίνει οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική ανάγκη για τη διαχείριση ορισμένων δικαιωμάτων και στις υπό προσχώρηση χώρες. Η αποτελεσματικότητα, η διαφάνεια και η υπεύθυνη άσκηση της διαχείρισης (με υποχρέωση λογοδοσίας) από τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης έχουν κρίσιμη σημασία για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς όσον αφορά τη διασυνοριακή εμπορία αγαθών και την παροχή υπηρεσιών που βασίζονται στο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και σε συγγενικά δικαιώματα. Βελτίωση της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς στον τομέα της συλλογικής διαχείρισης των δικαιωμάτων μπορεί να επιτευχθεί μόνον εάν εξασφαλιστεί μεγαλύτερη εναρμόνιση, η οποία περιλαμβάνει τους όρους ίδρυσης και το νομικό καθεστώς των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, τη λειτουργία τους και την υποχρέωσή τους να λογοδοτούν βάσει των κανόνων της χρηστής διοίκησης, καθώς και τον εσωτερικό και εξωτερικό έλεγχο τους, συμπεριλαμβανομένης της πρόβλεψης μηχανισμών επίλυσης των αναφυομένων διαφορών. Ο καθορισμός γενικών όρων για τα χαρακτηριστικά αυτά μέσω μιας κοινοτικής πράξης-πλαισίου θα εξασφαλίσει την επίτευξη των στόχων που σκιαγραφούνται στην παρούσα ανακοίνωση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αγορά αγαθών και υπηρεσιών που βασίζονται στο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και στα συγγενικά δικαιώματα περιλαμβάνει ευρύ φάσμα προϊόντων και υπηρεσιών. Ενώ τα παραδοσιακά αναλογικά αγαθά και υπηρεσίες διαδραμάτιζαν ανέκαθεν σημαντικό ρόλο για την εκμετάλλευση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων, η κοινωνία των πληροφοριών ανοίγει νέες αγορές, μέσα στις οποίες τα προστατευόμενα έργα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εκμετάλλευσης μέσω ηλεκτρονικών προϊόντων και διαλογικών υπηρεσιών.

Οι βιομηχανίες που βασίζονται στο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση συμβάλλουν στην οικονομία, σε κοινοτικό επίπεδο, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 5% του ΑΕΠ¹. Για τις περισσότερες μορφές εκμετάλλευσης, και προκειμένου να επιτευχθούν οικονομίες κλίμακας, η εσωτερική αγορά έχει γίνει το κατάλληλο περιβάλλον. Τα σύνορα για την εμπορία αγαθών και υπηρεσιών που βασίζονται στο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ή σε συγγενικά δικαιώματα καταργούνται σε ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό. Σήμερα, τα αγαθά και οι υπηρεσίες που βασίζονται στο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας είναι (και πρέπει να είναι, όταν αυτό είναι οικονομικά εφικτό) διαθέσιμα και παρόντα στην αγορά όλης της Κοινότητας.

Το νομικό πλαίσιο που διέπει την προστασία του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να ανταποκρίνεται στις πραγματικότητες αυτές. Ωστόσο, οι εθνικές δομές του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας βασίζονται σε διαφορετικές νομικές και πολιτιστικές παραδόσεις. Συγχρόνως, για να μπορεί η εσωτερική αγορά να λειτουργεί εύρυθμα, χωρίς ανώφελα εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών και των υπηρεσιών και χωρίς στρεβλώσεις του ανταγωνισμού, έγινε σαφής κατά τη δεκαετία του '70 η ανάγκη εναρμόνισης των εθνικών νομοθεσιών περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανάγκη αυτή τονίστηκε από αρκετές αποφάσεις του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων².

¹ Η οικονομική σημασία της προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης που ανατέθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Τα πορίσματα της μελέτης είναι διαθέσιμα από το Νοέμβριο του 2003.

² Υπόθεση 158/86 Warner Brothers και Metronome Video κατά Christiansen (1988), Συλλογή 2605· EMI Electrola GmbH κατά Patricia Case 341/87, Συλλογή (1989), σελίδα 79.

Το διάστημα 1995-2002 ήταν μια παρατεταμένη περίοδος διαβουλεύσεων και οι πρώτες προσπάθειες εναρμόνισης αφορούσαν το ουσιαστικό δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Κατά το διάστημα 1991-2001 εκδόθηκαν επτά οδηγίες³, οι οποίες εναρμόνισαν τα δικαιώματα και τις εξαιρέσεις, καθώς και ορισμένα άλλα χαρακτηριστικά του ουσιαστικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας.

Πέραν του ουσιαστικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, πρέπει επίσης να γίνει εναρμόνιση και των κανόνων διασφάλισης του σεβασμού των δικαιωμάτων, ούτως ώστε η εσωτερική αγορά αγαθών και υπηρεσιών που βασίζονται στο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας να είναι σε θέση να λειτουργήσει σωστά. Ως εκ τούτου, ο κοινοτικός νομοθέτης εκδίδει αυτή την περίοδο σχετική οδηγία. Η εναπομένουσα πτυχή της διανοητικής ιδιοκτησίας είναι η διαχείριση των δικαιωμάτων. Αφού σήμερα πλέον πολλές πτυχές του ουσιαστικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας έχουν εναρμονιστεί, πρέπει επίσης να διασφαλιστούν, σε κοινοτικό επίπεδο, ισότιμοι κανόνες και ίσοι όροι διαχείρισης των δικαιωμάτων. Η Επιτροπή καταγράφει στην παρούσα ανακοίνωση τα συμπεράσματα των διαβουλεύσεων που πραγματοποιήθηκαν και προτείνει τις απαιτούμενες ενέργειες για τη συνέχεια.

1. Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

1.1. Το υπόβαθρο και τα κύρια χαρακτηριστικά της διαχείρισης των δικαιωμάτων

1.1.1. Οι κατηγορίες και οι μέθοδοι διαχείρισης των δικαιωμάτων

Πέρα από τους γενικότερους οικονομικούς στόχους που συνίστανται στην τόνωση των επενδύσεων, την ενίσχυση της ανάπτυξης και τη δημιουργία περισσότερων θέσεων απασχόλησης, η προστασία του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας εξυπηρετεί και μη οικονομικούς στόχους και ιδίως τη δημιουργικότητα, τον πολιτιστικό πλουραλισμό και την πολιτιστική ταυτότητα. Οι δημιουργοί λογοτεχνικών ή καλλιτεχνικών έργων, όπως και οι κάτοχοι συγγενικών δικαιωμάτων, έχουν αποκλειστικά δικαιώματα που τους δίνουν τη δυνατότητα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν τη χρήση των έργων τους ή άλλων αντικειμένων έναντι είσπραξης ορισμένου ποσού ή τέλους εκμετάλλευσης. Στις περιπτώσεις στις οποίες τα δικαιώματα δεν μπορούν να υλοποιηθούν αποτελεσματικά έναντι των

³ Οδηγία 91/250/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 14ης Μαΐου 1991 για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών (ΕΕ L 122, 17.5.1991, σ. 42)· οδηγία 92/100/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19ης Νοεμβρίου 1992 σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας (ΕΕ L 346, 27.11.1992, σ. 61)· οδηγία 93/83/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 27ης Σεπτεμβρίου 1993 περί συντονισμού ορισμένων κανόνων όσον αφορά το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζονται στις δορυφορικές ραδιοηλεκτρονικές μεταδόσεις και την καλωδιακή αναμετάδοση (ΕΕ L 248, 6.10.1993, σ. 15)· οδηγία 93/98/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29ης Οκτωβρίου 1993 για την εναρμόνιση της διάρκειας προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενών δικαιωμάτων (ΕΕ L 290, 24.11.1993, σ. 9)· οδηγία 96/9/ΕΟΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 1996, σχετικά με τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων (ΕΕ L 77, 27.3.1996, σ. 20)· οδηγία 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ L 167, 22.6.2001, σ. 10)· οδηγία 2001/84/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Σεπτεμβρίου 2001, σχετικά με το δικαίωμα παρακολούθησης υπέρ του δημιουργού ενός πρωτότυπου έργου τέχνης (ΕΕ L 272, 13.10.2001, σ. 32).

μεμονωμένων ατόμων και στις περιπτώσεις στις οποίες η ατομική διαχείριση των δικαιωμάτων δεν κρίνεται πρόσφορη λόγω του αριθμού και του είδους των εμπλεκόμενων χρηστών, αντ' αυτών παρέχεται στους δικαιούχους δικαίωμα αμοιβής.

Η διαχείριση των δικαιωμάτων μπορεί να ασκηθεί είτε ατομικά είτε συλλογικά. Η διαχείριση των αποκλειστικών δικαιωμάτων γίνεται κατά παράδοση ατομικά από τους ίδιους τους δικαιούχους, οι οποίοι χορηγούν άδειες εκμετάλλευσης των δικαιωμάτων σε εμπορικούς χρήστες όπως οι εκδότες ή οι παραγωγοί, ή από ενδιάμεσους φορείς, όπως οι εκδότες, οι παραγωγοί ή οι διανομείς. Η ατομική διαχείριση των δικαιωμάτων γίνεται συνήθως μέσω συμβατικών αδειών, οι οποίες μπορεί να είναι είτε αποκλειστικές είτε μη αποκλειστικές και να επιτρέπουν μόνο μία μορφή χρήσης ή κάθε είδους χρήση. Τη διαχείριση των δικαιωμάτων αμοιβής αναλαμβάνουν συνήθως οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης, οι οποίοι ενεργούν ως διαχειριστές των δικαιούχων.

1.1.2. Το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο

Σε διεθνές επίπεδο, τα άρθρα 11α παράγραφος 2 και 13 παράγραφος 1 της σύμβασης της Βέρνης⁴ και το άρθρο 12 της σύμβασης της Ρώμης⁵ αφορούν τη συλλογική διαχείριση και ορίζουν ότι τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να καθορίσουν τους όρους άσκησης ορισμένων δικαιωμάτων (βλ. προαναφερόμενα άρθρα της σύμβασης της Βέρνης). Το άρθρο 2 παράγραφος 6 της σύμβασης της Βέρνης άπτεται της διαχείρισης των δικαιωμάτων, διότι προβλέπει ότι «η προστασία πρέπει να λειτουργεί προς όφελος του δημιουργού και των δικαιούχων του». Το άρθρο 14α παράγραφος 2 στοιχείο β) της σύμβασης της Βέρνης ορίζει ότι ορισμένοι δημιουργοί κινηματογραφικών έργων δεν μπορούν να ασκούν τα δικαιώματά τους χωριστά.

Σε εθνικό επίπεδο, υπάρχουν σημαντικές διαφορές τόσο ως προς τη νομοθεσία όσο και ως προς την πρακτική. Όσον αφορά τη συλλογική διαχείριση, τόσο στα κράτη μέλη όσο και στις υπό προσχώρηση χώρες σημειώθηκαν πρόσφατα εξελίξεις στη νομοθεσία, οι οποίες φαίνεται ότι διαμορφώνουν με διαφορετικούς τρόπους το μελλοντικό σχετικό πλαίσιο.

Σε κοινοτικό επίπεδο, το θέμα αντιμετωπίστηκε σε περιορισμένο βαθμό σε αρκετές οδηγίες του κοινοτικού κεκτημένου. Όσον αφορά την ατομική διαχείριση των δικαιωμάτων, οι οδηγίες επιβεβαιώνουν γενικά την αρχή ότι τα οικονομικά αποκλειστικά δικαιώματα μπορούν να μεταβιβαστούν, να εκχωρηθούν ή να αποτελέσουν αντικείμενο συμβατικών αδειών, αλλά δεν εξετάζουν τους όρους διαχείρισης των δικαιωμάτων αυτούς καθαυτούς. Όσον αφορά τη συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων, σε πολλές περιπτώσεις οι οδηγίες του κεκτημένου περιλαμβάνουν αναφορές σε διαχείριση από οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης, αλλά και πάλι δεν εξετάζουν τους όρους διαχείρισης των δικαιωμάτων αυτούς καθαυτούς⁶.

⁴ Σύμβαση της Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων, της 9ης Σεπτεμβρίου 1886 (Πράξη των Παρισίων, όπως τροποποιήθηκε στις 28 Σεπτεμβρίου 1979).

⁵ Διεθνής σύμβαση περί της προστασίας των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, των παραγωγών φωνογραφήματων και των οργανισμών ραδιοτηλεόρασης, της 26ης Σεπτεμβρίου 1961.

⁶ Βλέπε σημείο 3.2.1.

1.2. Ο αντίκτυπος της εσωτερικής αγοράς στη διαχείριση των δικαιωμάτων

1.2.1. Ο εδαφικός χαρακτήρας της διανοητικής ιδιοκτησίας

Παραδοσιακά, η νομοθεσία που διέπει την εκμετάλλευση οποιουδήποτε δικαιώματος είναι η νομοθεσία του τόπου εκμετάλλευσης. Η αρχή αυτή επιβεβαιώνεται από το άρθρο 5 παράγραφος 2 της σύμβασης της Βέρνης και αναγνωρίζεται από τις εθνικές νομοθεσίες.

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αυτό σημαίνει ότι η προστασία του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας παρέχεται από κάθε κράτος μέλος. Δεν υπάρχει κοινοτικό δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας. Η εναρμόνιση του ουσιαστικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας δεν επεδίωξε να καταργήσει ή να περιορίσει τον εδαφικό χαρακτήρα του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και τη δυνατότητα των δικαιούχων να ασκούν τα δικαιώματά τους σε εδαφική βάση. Η αρχή της εδαφικής εκμετάλλευσης έχει αναγνωριστεί από τον κοινοτικό νομοθέτη και έχει επίσης επιβεβαιωθεί από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων⁷, αν και το τελευταίο περιόρισε σε κάποιο βαθμό τον αντίκτυπο της. Το Δικαστήριο έθεσε περιορισμούς στην άσκηση της μόνο όσον αφορά την κοινοτική ανάλωση του δικαιώματος διανομής σε περιπτώσεις στις οποίες το δικαίωμα αυτό συγκρούεται με την ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών, καθώς και σε σχέση με τους κανόνες ανταγωνισμού όταν προκύπτει από περιοριστικές συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές ή κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης.

1.2.2. Η διασυνοριακή εκμετάλλευση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων

Για τις περισσότερες μορφές εκμετάλλευσης, και προκειμένου να επιτευχθούν οικονομίες κλίμακας, η εσωτερική αγορά έχει γίνει το κατάλληλο οικονομικό περιβάλλον.

Με την έλευση του ψηφιακού περιβάλλοντος, το διασυνοριακό εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών που βασίζονται σε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικά δικαιώματα έγινε ο κανόνας, κυρίως όσον αφορά τα δικαιώματα αναπαραγωγής και παρουσίασης στο κοινό, αλλά και το δικαίωμα διάθεσης. Τα δικαιώματα αυτά είναι παρόντα σε κάθε ψηφιακή μετάδοση και, για το σκοπό αυτό, εναρμονίστηκαν βάσει της οδηγίας 2001/29/ΕΚ.

1.2.3. Εμπόδια για μια εσωτερική αγορά διαχείρισης των δικαιωμάτων

Ως εκ τούτου, η χορήγηση μη ηλεκτρονικών (off-line) αδειών απέκτησε σε ολόένα και μεγαλύτερο βαθμό το χαρακτήρα μιας διασυνοριακής δραστηριότητας, ενώ η χορήγηση ηλεκτρονικών (on-line) αδειών επιτρέπει εξ ορισμού τη διασυνοριακή δραστηριότητα. Ωστόσο, σε περίπτωση εκμετάλλευσης σε περισσότερα του ενός κράτη μέλη, εφαρμόζονται διαφορετικοί κανόνες, εφόσον το δίκαιο που διέπει την άδεια είναι το δίκαιο της χώρας εκμετάλλευσης.

⁷ Βλέπε υπόθεση 62/79, Coditel κατά Ciné-Vog Films (1980) Συλλογή 881· υπόθεση 262/81, Coditel κατά Ciné-Vog Films (1982) Συλλογή 3381. Στην υπόθεση Coditel II (σκέψη 14) το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι «Όπως ακριβώς δεν δύναται να αποκλεισθεί το ότι ορισμένοι τρόποι ασκήσεως του δικαιώματος αντιβαίνουν στις διατάξεις των άρθρων 59 και 60, δεν αποκλείεται επίσης ορισμένοι τρόποι ασκήσεως να αντιβαίνουν στις διατάξεις του άρθρου 85, εφόσον συνιστούν μέσο συμφωνίας, αποφάσεως ή εναρμονισμένης πρακτικής, που έχει ενδεχομένως ως αντικείμενο ή αποτέλεσμα τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς».

Όσον αφορά την ατομική διαχείριση των δικαιωμάτων, υφίστανται διαφορετικοί κανόνες για την κυριότητα και την πατρότητα, για τους όρους που διέπουν τις συμβάσεις πνευματικής ιδιοκτησίας ή για τις προϋποθέσεις (κριτήρια) προστασίας. Οι όροι διαχείρισης των δικαιωμάτων ποικίλλουν επίσης στα κράτη μέλη και όσον αφορά τη συλλογική διαχείριση. Η απουσία κοινών κανόνων για τη διοίκηση των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης μπορεί, δυνητικά, να αποβεί επιζήμια τόσο για τους χρήστες όσο και για τους δικαιούχους, διότι είναι δυνατόν να τους εκθέσει, λόγω των διαφορετικών όρων που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος, σε μια κατάσταση αδιαφάνειας και αβεβαιότητας δικαίου. Όσο μεγαλύτερες είναι οι διαφορές στους κανόνες αυτούς, τόσο δυσκολότερη είναι, κατ' αρχήν, η χορήγηση αδειών διασυνοριακής εκμετάλλευσης, καθώς και η χορήγηση αδειών εκμετάλλευσης για περισσότερα από ένα ή και για όλα τα κράτη μέλη.

1.2.4. Το αίτημα για χορήγηση αδειών εκμετάλλευσης κοινοτικής εμβέλειας

Ένα θέμα που τέθηκε κατ' επανάληψη καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας διαβουλεύσεων, ιδίως από τους εμπορικούς χρήστες, ήταν το αίτημα για αύξηση του αριθμού των αδειών εκμετάλλευσης που ισχύουν για το σύνολο του κοινοτικού εδάφους και κυρίως για την αναπτυσσόμενη αγορά στο ηλεκτρονικό περιβάλλον⁸. Στο πλαίσιο αυτό, η χορήγηση αδειών κοινοτικής εμβέλειας μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως γενικός όρος προκειμένου να υποδηλωθεί η χορήγηση, με μία και μόνη συναλλαγή από ένα και μόνο οργανισμό συλλογικής διαχείρισης, μιας άδειας που επιτρέπει την εκμετάλλευση του σχετικού προϊόντος στο σύνολο του κοινοτικού εδάφους.

Οι ενδιαφερόμενοι φορείς επιζητούν ήδη συμβατικές και τεχνολογικές λύσεις για να διασφαλίσουν ικανοποιητική πρόσβαση στα προστατευόμενα έργα και λοιπά αντικείμενα σε ευρωπαϊκή ή ακόμη και σε παγκόσμια κλίμακα.

Η άμεση χορήγηση αδειών κοινοτικής εμβέλειας γινόταν στο παρελθόν με βάση τη συμφωνία-πλαίσιο μεταξύ των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης των δικαιωμάτων των δημιουργών και της Ένωσης Παραγωγών Φωνογραφημάτων (συμφωνία BIEM/IFPI), η οποία αφορά τα δικαιώματα μηχανικής αναπαραγωγής. Πιο πρόσφατα, όσον αφορά τη μετάδοση με ηλεκτρονικά μέσα, περιλαμβανομένης της μετάδοσης μέσω του Διαδικτύου (webcasting) και της επί παραγγελία μετάδοσης μουσικής μέσω συνεχούς ροής (streaming) ή μεταφόρτωσης από το δίκτυο (downloading), οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης των δικαιωμάτων των δημιουργών κοινοποίησαν στην Επιτροπή μια δέσμη συμφωνιών για τη λήψη αρνητικής πιστοποίησης ή απαλλαγής σύμφωνα με το άρθρο 81 της συνθήκης ΕΚ. Πρόθεση των μερών είναι, κατά κανόνα, η άδεια κοινοτικής εμβέλειας να χορηγείται από τον οργανισμό της χώρας στην οποία αναπτύσσει τις δραστηριότητές του ο πάροχος περιεχομένου. Όσον αφορά

⁸ Σε παρόμοιο πλαίσιο, η Επιτροπή διαπιστώνει ένα αυξανόμενο αίτημα για πρόσβαση σε προστατευόμενες δορυφορικές τηλεοπτικές μεταδόσεις που εκπορεύονται από κράτος μέλος διαφορετικό από το κράτος μέλος στο οποίο κατοικούν οι θεατές. Αν και οι σημερινές τεχνολογίες πρόσβασης υπό όρους επιτρέπουν τον ακριβή προσδιορισμό του συνδρομητικού ακροατηρίου μέσα στο «αποτύπωμα δέσμης» του δορυφόρου, ωστόσο τα επιχειρηματικά μοντέλα και οι συμβατικές συμφωνίες οδηγούν συχνά σε προσφορές υπηρεσιών με βάση την εδαφική επικράτεια. Μολονότι το ζήτημα αυτό συνδέεται με το αίτημα για χορήγηση αδειών εκμετάλλευσης κοινοτικής εμβέλειας, ωστόσο βασίζεται περισσότερο στον έλεγχο της υπό όρους πρόσβασης παρά στο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και στα συγγενικά δικαιώματα και στην αδειοδότησή τους. Σχετικά με το θέμα αυτό, βλέπε την έκθεση της Επιτροπής σχετικά με τη νομική προστασία των ηλεκτρονικών συνδρομητικών υπηρεσιών, COM(2003)198 τελικό, 24.04.2003, σημείο 4.4.

τα δικαιώματα εκτέλεσης μουσικών έργων, σχεδόν όλοι οι μεγάλοι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης που αντιπροσωπεύουν δημιουργούς έχουν συνάψει αμοιβαία δοκιμαστική συμφωνία («συμφωνία του Σαντιάγκο»), η οποία επιτρέπει σε καθέναν από αυτούς να χορηγεί άδειες πολλαπλής εδαφικής κάλυψης για την ηλεκτρονική εκμετάλλευση δικαιωμάτων δημόσιας εκτέλεσης/παρουσίασης. Ένα άλλο μοντέλο αφορά τα δικαιώματα αμοιβής των παραγωγών φωνογραφήματων για την ταυτόχρονη μέσω του διαδικτύου μετάδοση, από ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς, ηχογραφήσεων που περιλαμβάνονται στις από μέρους τους μεταδόσεις ραδιοφωνικών και/ή τηλεοπτικών σημάτων (συμφωνία «simulcasting»). Οι χρήστες (εν προκειμένω οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί τα σήματα των οποίων εκπορεύονται από τον EOX) μπορούν να λάβουν άδεια ευρωπαϊκής εμβέλειας από οποιοδήποτε οργανισμό εντός του EOX. Σύμφωνα με ένα άλλο μοντέλο, άδεια κοινοτικής εμβέλειας για ηλεκτρονικούς χρήστες έργων τέχνης και φωτογραφίας μπορεί να ληφθεί από οποιονδήποτε από τους συμμετέχοντες οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης και υπό τους ίδιους όρους (συμφωνία OnLineArt).

Το πρώτο ζήτημα στο πλαίσιο αυτό είναι το αν η αγορά θα πρέπει να αφηθεί ελεύθερη να καθορίσει την περαιτέρω ανάπτυξη των αδειών κοινοτικής εμβέλειας, σεβόμενη συγχρόνως τους βασικούς κανόνες για την προστασία της διανοητικής ιδιοκτησίας, περιλαμβανομένου του εδαφικού χαρακτήρα της, ή το εάν ο κοινοτικός νομοθέτης θα έπρεπε να επιδιώξει να διευκολύνει την περαιτέρω προώθηση της χορήγησης αδειών κοινοτικής εμβέλειας.

Καταρχάς, πρέπει να σημειωθεί ότι ένα νομοθετικό μέτρο το οποίο θα επέβαλλε στους δικαιούχους την υποχρέωση να χορηγήσουν άδεια κοινοτικής εμβέλειας θα ήταν δυνατόν να ισοδυναμεί με υποχρεωτική άδεια. Θα έπρεπε να γίνει προσεκτική αξιολόγηση της συμμόρφωσης του μέτρου αυτού με τις διεθνείς υποχρεώσεις που έχει αναλάβει η Κοινότητα βάσει των συμβάσεων της Βέρνης και της Ρώμης, καθώς και βάσει των πιο πρόσφατων συνθηκών WCT και WPPT του ΠΟΔΙ. Ανάλογη αξιολόγηση θα ήταν αναγκαία και όσον αφορά το άρθρο 295 της Συνθήκης. Φυσικά, αυτές οι παρατηρήσεις δεν θίγουν τις εξουσίες που διαθέτει η Επιτροπή στον τομέα αυτόν βάσει του άρθρου 82 της συνθήκης ΕΚ, σύμφωνα με την προηγούμενη πρακτική της Επιτροπής, του Πρωτοδικείου και του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, καθώς και σύμφωνα με τις διεθνείς υποχρεώσεις της Κοινότητας.

Μια ιδιαίτερα αποτελεσματική εναλλακτική δυνατότητα θα ήταν να ορισθεί, μέσω της κοινοτικής νομοθεσίας, ότι κάθε άδεια που αφορά το δικαίωμα παρουσίασης στο κοινό και το δικαίωμα διάθεσης, τουλάχιστον όσον αφορά τις δραστηριότητες διασυνοριακής εμβέλειας, επιτρέπει εξ ορισμού τη χρήση στο σύνολο της Κοινότητας. Σύμφωνα με την εν λόγω εναλλακτική δυνατότητα, εφόσον μια πράξη παρουσίασης στο κοινό ή διάθεσης έχει επιτραπεί σε οποιαδήποτε περιοχή της Κοινότητας, θα μπορεί να εκτελείται νόμιμα και σε οποιοδήποτε άλλο κράτος μέλος. Αυτή η εναλλακτική δυνατότητα θα οδηγήσει στην μερική κατάργηση της αρχής της εδαφικότητας.

Μια λιγότερο ριζοσπαστική λύση θα ήταν να υιοθετηθεί το μοντέλο που έχει επιλεγεί για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις, σύμφωνα με την οδηγία 93/83/ΕΟΚ, όσον αφορά το δικαίωμα παρουσίασης στο κοινό και το δικαίωμα διάθεσης. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η σχετική πράξη παρουσίασης στο κοινό «τελείται μόνο στο κράτος μέλος όπου, υπό τον έλεγχο και την ευθύνη του ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού, τα σήματα-φορείς προγραμμάτων εισάγονται σε μια αδιάκοπη αλληλουχία μετάδοσης προς το δορυφόρο και από εκεί προς το έδαφος» [άρθρο 1 παράγραφος 2 στοιχείο β) της οδηγίας]. Ωστόσο, αν το μοντέλο αυτό εφαρμοστεί στο δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και στα συγγενικά

δικαιώματα χωρίς περιορισμό της συμβατικής ελευθερίας των μερών, όπως έγινε βάσει της οδηγίας 93/83/ΕΟΚ, δεν θα προκύψει κατ' ανάγκην το επιθυμητό αποτέλεσμα της χορήγησης αδειών πολλαπλής εδαφικής εφαρμογής⁹, αφού θα καθοριστεί απλώς το εφαρμοστέο δίκαιο, αλλά δεν θα προκύψει αυτομάτως ως αποτέλεσμα η επέκταση της άδειας στο σχετικό «αποτύπωμα δέσμης». Εναλλακτικά, θα μπορούσε να επιδιωχθεί ο περιορισμός των αποκλειστικών δικαιωμάτων παρουσίασης στο κοινό και διάθεσης σε ένα δικαίωμα αμοιβής υπαγόμενο σε υποχρεωτική συλλογική διαχείριση (το οποίο προϋποθέτει την αποδοτική λειτουργία των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης). Ωστόσο, εφόσον τόσο η οδηγία 2001/29/ΕΚ όσο και οι συνθήκες (για θέματα διαδικτύου) WCT και WPPT του ΠΟΔΙ θεσπίζουν και εναρμονίζουν αυτά τα δικαιώματα για τους δημιουργούς καθώς και το δικαίωμα διάθεσης και για τους δικαιούχους συγγενικών δικαιωμάτων ως αποκλειστικά δικαιώματα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αυτή η εναλλακτική επιλογή δεν υφίσταται. Μια άλλη πιθανή επιλογή θα μπορούσε να συνίσταται στην παροχή στους εμπορικούς χρήστες της ελευθερίας να επιλέγουν στον ΕΟΧ τον οργανισμό συλλογικής διαχείρισης που χορηγεί τη ζητούμενη άδεια. Ένα τέτοιο μοντέλο έχει θεσπίσει η συμφωνία simulcasting, η οποία συνάφθηκε από οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης που εκπροσωπούν ορισμένους δικαιούχους στο πλαίσιο της ηλεκτρονικής (on-line) χρήσης, συνδυάζοντας την ελευθερία επιλογής με αυξημένες υποχρεώσεις διαφάνειας από μέρους των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης¹⁰.

Για να αυξηθεί ακόμη περισσότερο η πρόσβαση στα εν λόγω δικαιώματα, οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης θα ήταν δυνατόν να εξουσιοδοτούνται, υπό ορισμένους όρους, να παρέχουν άδειες κοινοτικής εμβέλειας. Ωστόσο, και αυτή η λύση προϋποθέτει την αποτελεσματική και υπεύθυνη συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων σε όλη την Κοινότητα, περιλαμβανομένης της ύπαρξης των αναγκαίων αμοιβαίων συμφωνιών μεταξύ των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, που θα τους δίνουν τη δυνατότητα να εκκαθαρίσουν τα σχετικά δικαιώματα και για εδαφικές περιοχές διαφορετικές από τη δική τους.

Σε μια λιγότερο παρεμβατική προοπτική, ένα άλλο μοντέλο θα ήταν η αποκλειστική επικέντρωση στους όρους της συλλογικής διαχείρισης των δικαιωμάτων από τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης, διότι αυτοί είναι κυρίως υπεύθυνοι για τη διαχείριση των δικαιωμάτων για τα οποία υπάρχει η μεγαλύτερη ζήτηση για άδειες κοινοτικής εμβέλειας. Οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης αποτελούν ήδη, για την εδαφική περιοχή της αρμοδιότητάς τους, τον αποκλειστικό φορέα για τη χορήγηση αδειών χρήσης του παγκόσμιου ρεπερτορίου της ομάδας δικαιούχων που εκπροσωπούν. Αυτό αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα τόσο για τους δικαιούχους όσο και για τους χρήστες και δεν πρέπει να διακυβευθεί. Συγχρόνως, θα ήταν δυνατόν να διευκολυνθεί η θέσπιση ρυθμίσεων αδειοδότησης κεντρικού χαρακτήρα, όπως αυτές που περιγράφηκαν παραπάνω, μέσω της περαιτέρω εξάλειψης των όποιων διαφορών υπάρχουν στις νομοθεσίες των κρατών μελών όσον αφορά τους όρους συλλογικής διαχείρισης, αλλά και της θέσπισης κανόνων χρηστής διοίκησης σε επίπεδο ΕΕ για τη λειτουργία των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης.

⁹ Βλέπε την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας 93/83/ΕΟΚ του Συμβουλίου περί συντονισμού ορισμένων κανόνων όσον αφορά το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζονται στις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και την καλωδιακή αναμετάδοση, COM(2002) 430 τελικό, 26.07.2002.

¹⁰ Βλέπε σημείο 3.4.

1.2.5. Συστήματα διαχείρισης ψηφιακών δικαιωμάτων (DRM)

Στο πλαίσιο των συζητήσεων για τη διαχείριση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων στο νέο ψηφιακό περιβάλλον, το πρόβλημα της διαχείρισης των ψηφιακών δικαιωμάτων (DRM) έχει αναδειχθεί σε ζήτημα καίριας σημασίας. Η διαθεσιμότητα υπηρεσιών DRM μέσω μιας τεχνολογικής υποδομής για τη διαχείριση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων άπτεται τόσο της ατομικής όσο και της συλλογικής διαχείρισης.

Τα συστήματα DRM μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εκκαθάριση των δικαιωμάτων, για τη διασφάλιση των πληρωμών, για τον προσδιορισμό του τρόπου συμπεριφοράς και για την έννομη προστασία των δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, τα συστήματα DRM έχουν κρίσιμη σημασία για την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών μοντέλων μεγάλου όγκου και χαμηλής συναλλακτικής αξίας, τα οποία περιλαμβάνουν την τιμολόγηση της πρόσβασης, της χρήσης και της ίδιας της υπηρεσίας, μοντέλα συνδρομής, προβλέψεις για έσοδα από διαφημίσεις, πωλήσεις επί πιστώσει ή συστήματα χρέωσης. Τα συστήματα DRM αποτελούν μέσα για την επίτευξη ενός σκοπού και, με την ιδιότητά τους αυτή, είναι σαφώς ένα σημαντικό αν όχι το σημαντικότερο εργαλείο για τη διαχείριση των δικαιωμάτων στην εσωτερική αγορά των νέων ψηφιακών υπηρεσιών.

Το νομικό πλαίσιο εντός του οποίου λειτουργούν τα συστήματα DRM καθορίζεται από την οδηγία 2001/29/EK. Προστατεύοντας νομικά τα τεχνολογικά μέτρα και τις πληροφορίες για τη διαχείριση (το καθεστώς) των ηλεκτρονικών δικαιωμάτων, που ενδέχεται να εφαρμόζουν οι δικαιούχοι στο προστατευόμενο περιεχόμενό τους, ο κοινοτικός νομοθέτης καθόρισε τις νομικές παραμέτρους των συστημάτων DRM και έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξή τους. Τα άρθρα 6 και 7 και οι συναφείς αιτιολογικές σκέψεις αφορούν, αντιστοίχως, την προστασία των τεχνολογικών μέτρων και τις πληροφορίες για τη διαχείριση (το καθεστώς) των δικαιωμάτων.

Τα κράτη μέλη πρέπει επίσης να συνεκτιμούν την εφαρμογή ή τη μη εφαρμογή, δηλαδή το βαθμό χρήσης (αιτιολογική σκέψη 35) των τεχνολογικών μέτρων όταν προβλέπουν δίκαιη αποζημίωση στο πλαίσιο της εξαίρεσης για ιδιωτική χρήση, που επιτρέπεται βάσει του άρθρου 5 παράγραφος 2 στοιχείο β). Η οδηγία υποχρεώνει τα κράτη μέλη να εξασφαλίσουν τη συνεκτική εφαρμογή των εξαιρέσεων. Ο βαθμός στον οποίο επιτεύχθηκε ο εν λόγω στόχος σε σχέση με την υλοποίηση της υποχρέωσης για δίκαιη αποζημίωση θα αξιολογηθεί όταν επανεξεταστεί η νομοθεσία εφαρμογής. Η επανεξέταση αυτή θα περιλαμβάνει, ειδικότερα, τα κριτήρια τα οποία εφαρμόζουν ή θα εφαρμόζουν τα κράτη μέλη προκειμένου να λάβουν υπόψη τους την εν λόγω εφαρμογή ή μη εφαρμογή τεχνολογικών μέτρων όταν καθορίζουν συστήματα αμοιβής στο πλαίσιο της εξαίρεσης για ιδιωτική αντιγραφή. Η Επιτροπή έχει συγκεκριμένη εντολή να ακολουθεί την πρακτική αυτή στο πλαίσιο της επιτροπής επαφών που συστάθηκε βάσει του άρθρου 12. Η ευρύτερη διαθεσιμότητα συστημάτων και υπηρεσιών DRM μπορεί να παράσχει προστιθέμενη αξία τόσο στους δικαιούχους όσο και στους καταναλωτές μόνο αν συμβάλλει στη διαθεσιμότητα προστατευόμενου περιεχομένου και διευκολύνει την πρόσβαση των τελικών χρηστών σε προστατευόμενο περιεχόμενο. Κατά συνέπεια, πρέπει να υπάρχει διαφάνεια ως προς τα κριτήρια και τα στοιχεία τα οποία χρησιμοποιούν ή θα χρησιμοποιούν τα κράτη μέλη προκειμένου να λάβουν υπόψη τους την εφαρμογή ή μη εφαρμογή τεχνολογικών μέτρων και να αποσαφηνιστεί το θέμα μέσω των απαιτούμενων μέτρων εφαρμογής.

Λογικά, η ευρεία διάδοση των DRM ως τρόπου δίκαιης αποζημίωσης ίσως απαξιώσει τελικά τα ισχύοντα συστήματα αμοιβής (όπως τα συστήματα είσπραξης τελών ως αποζημίωσης για την ιδιωτική αντιγραφή) και οδηγήσει σταδιακά στην υποβάθμιση ή ακόμη και στην κατάργησή τους. Συγχρόνως, στην παρούσα κατάσταση εφαρμογής τους, τα συστήματα DRM δεν αποτελούν λύση πολιτικής για να διασφαλίσουν την κατάλληλη ισορροπία μεταξύ των εμπλεκόμενων συμφερόντων, είτε πρόκειται για τα συμφέροντα των δημιουργών και των άλλων δικαιούχων είτε για τα συμφέροντα των νόμιμων χρηστών, των καταναλωτών και των λοιπών εμπλεκόμενων τρίτων (βιβλιοθήκες, πάροχοι υπηρεσιών, δημιουργοί περιεχομένου κ.λπ.), διότι τα συστήματα DRM δεν αποτελούν αφεαυτών εναλλακτική δυνατότητα σε σχέση με την πολιτική πνευματικής ιδιοκτησίας όσον αφορά τον καθορισμό των παραμέτρων τόσο για την προστασία του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας όσο και για τις εξαιρέσεις και τους περιορισμούς που εφαρμόζονται παραδοσιακά από το νομοθέτη. Σχετικά με το θέμα αυτό, η Επιτροπή έχει επίσης καθήκον να εξετάζει, στο πλαίσιο της επιτροπής επαφών του άρθρου 12, το εάν οι πράξεις που επιτρέπονται από το νόμο επηρεάζονται δυσμενώς από τη χρήση τεχνολογικών μέτρων (πρόκειται για το λεγόμενο «τεχνολογικό κλείδωμα»).

Όσον αφορά την τεχνολογία που εφαρμόζεται στα συστήματα DRM, η οδηγία 2001/29/EK αναγνωρίζει ότι οι τεχνολογικές εξελίξεις θα διευκολύνουν τη διανομή προστατευόμενου περιεχομένου, ιδίως σε δίκτυα. Ωστόσο, αναγνωρίζεται επίσης ότι οι διαφορές μεταξύ των τεχνολογικών μέτρων θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ασυμβατότητα των συστημάτων εντός της Κοινότητας.

Αν και την επιλογή του κατάλληλου επιχειρηματικού μοντέλου θα την κάνουν οι ίδιοι οι δικαιούχοι και οι εμπορικοί χρήστες και η χρήση συστημάτων DRM παραμένει εθελοντική και καθοδηγούμενη από την αγορά, η δημιουργία μιας παγκόσμιας και διαλειτουργικής τεχνικής υποδομής για τα συστήματα DRM με βάση τη συναίνεση μεταξύ των ενδιαφερομένων φαίνεται ότι αποτελεί το αναγκαίο παρακολούθημα του ισχύοντος νομικού πλαισίου και προϋπόθεση για την αποτελεσματική διανομή του προστατευόμενου περιεχομένου και την πρόσβαση σε αυτό στην εσωτερική αγορά.

Η δημιουργία μιας εσωτερικής αγοράς θα εξυπηρετήσει ικανοποιητικότερα το γενικό συμφέρον. Για το σκοπό αυτό υποστηρίχθηκαν σε επίπεδο ΕΕ ερευνητικά σχέδια και προσπάθειες τυποποίησης που αποσκοπούσαν στην εφαρμογή ανοικτών προτύπων και τα αποτελέσματα των οποίων συνέβαλαν στο να καταδειχθεί η δυνατότητα δημιουργίας μιας διαλειτουργικής υποδομής. Όπως κατέδειξε η έκθεση CEN/ISSS για την τυποποίηση και τη διαλειτουργικότητα των DRM, υπάρχουν εμπορικά διαθέσιμες λύσεις που έχουν δοκιμαστεί σε κάποιο βαθμό στην αγορά, αν και η διαλειτουργικότητα μεταξύ τους εξακολουθεί να αποτελεί ένα ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί. Αν δεν πραγματοποιηθεί ουσιαστική πρόοδος προς την κατεύθυνση της εφαρμογής διαλειτουργικών συστημάτων και υπηρεσιών DRM στο εγγύς μέλλον, θα μελετηθεί η έκδοση σύστασης προκειμένου να ενισχυθεί η απαίτηση για διαλειτουργικά συστήματα και υπηρεσίες DRM. Η σύσταση αυτή θα περιλαμβάνει τη δημοσίευση των διαθέσιμων ανοικτών προτύπων βάσει των οποίων είναι δυνατή η παροχή παγκόσμιων και διαλειτουργικών συστημάτων και υπηρεσιών DRM με στόχο να αποφευχθεί η σταθεροποίηση και εδραίωση της εμφανιζόμενης τάσης για κατακερματισμό της αγοράς. Αρκετοί ενδιαφερόμενοι φορείς έχουν εκφράσει αμφιβολίες σχετικά με τη βιωσιμότητα της διαθέσιμης τεχνολογίας, αμφιβολίες που αποδείχθηκε ότι αποτελούν αντικίνητρο για τη χρήση συστημάτων DRM. Όπως συμβαίνει με όλα τα προστατευόμενα τεχνολογικά συστήματα και συσκευές, ο κίνδυνος καταστρατήγησης των συστημάτων DRM δεν μπορεί να αποκλειστεί τελείως. Κατά συνέπεια, η προστασία των

συστημάτων DRM από τις απόπειρες καταστρατήγησής τους και από την παραγωγή και εμπορία προϊόντων καταστρατήγησης, όπως επίσης και η προστασία του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων από κάθε μορφή πειρατείας, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να μειωθεί ο κίνδυνος αυτός στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο και για να διασφαλιστεί η νόμιμη χρήση του προστατευόμενου περιεχομένου και η αποδοχή από τους δικαιούχους, τους εμπορικούς χρήστες και τους καταναλωτές. Πράγματι, η αποδοχή από τους καταναλωτές αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχία των συστημάτων DRM. Όμως, η ευρύτερη αποδοχή τους δεν έχει ακόμη επιτευχθεί. Οι δικαιούχοι, οι εμπορικοί χρήστες και οι κυβερνήσεις έχουν αρχίσει (και πρέπει να συνεχίσουν) να ενημερώνουν και να εκπαιδεύουν το κοινό σχετικά με το αν και κατά πόσον το μέσο παράδοσης πρέπει να επηρεάζει την τιμή και να προωθήσουν μια «κουλτούρα» αδειοδότησης προστατευόμενου ψηφιακού περιεχομένου που να καταπολεμά την αντίληψη σύμφωνα με την οποία αν κάτι είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο, πρέπει οπωσδήποτε να διατίθεται δωρεάν. Στην προσπάθεια αυτή πρέπει να εξασφαλιστούν τόσο η ελευθερία επιλογής (εξοπλισμού, δικτύου, υπηρεσιών και περιεχομένου) όσο και, συγχρόνως, η αποτροπή της πειρατείας (περιλαμβανομένης της κατοχύρωσης της ασφάλειας) ως στοιχεία ουσιώδους σημασίας που συμβάλλουν στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των καταναλωτών. Μολονότι τα συστήματα DRM και τα συστήματα αμοιβής είναι και τα δύο σχεδιασμένα για τη διαχείριση και τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε προστατευόμενα προϊόντα περιεχομένου, ωστόσο έχουν διαφορετική λειτουργία και ακολουθούν διαφορετική λογική. Τα συστήματα αμοιβής που εφαρμόζονται από αποτελεσματικούς οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης οι οποίοι ενεργούν ως διαχειριστές πρέπει να παρέχουν πρόσβαση σε δυνητικούς τελικούς χρήστες, διασφαλίζοντας συγχρόνως τα οικονομικά οφέλη που αναλογούν σε όλους τους δικαιούχους, συμπεριλαμβανομένων των μικρών δικαιούχων και των ιδιωτών (δηλαδή των δικαιούχων που δεν είναι επιχειρήσεις). Τα συστήματα DRM που χρησιμοποιούνται από μεμονωμένους δικαιούχους παρέχουν πρόσβαση μόνο κατά τη διακριτική ευχέρεια των δικαιούχων αυτών (ή όσων έχουν λάβει άδεια από τους δικαιούχους), διότι τα εν λόγω συστήματα λειτουργούν επί τη βάση αποκλειστικών δικαιωμάτων (για παροχή άδειας ή για απαγόρευση της χρήσης).

Η απόφαση σχετικά με το ποιο σύστημα διαχείρισης δικαιωμάτων είναι προτιμότερο να εφαρμοστεί πρέπει κατ' αρχήν να αφήνεται στους ενδιαφερόμενους φορείς και στην εξέλιξη της αγοράς, ενώ τελικά θα βασίζεται στην πολιτική που ακολουθείται στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Υπό το πρίσμα αυτό, και προκειμένου να διασφαλιστεί η προστασία του δημοσίου συμφέροντος, είναι πολύ σημαντική η στενή παρακολούθηση των εξελίξεων που λαμβάνουν χώρα στην αγορά.

1.3. Συμπεράσματα

Ο προβληματισμός σχετικά με τη διαχείριση των δικαιωμάτων στην εσωτερική αγορά πρέπει να βασίζεται στις εγγενείς αρχές προστασίας της διανοητικής ιδιοκτησίας. Η ύπαρξη ενός λειτουργικού πλαισίου για τη διαχείριση και την εμπορία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων, τόσο ατομικά όσο και συλλογικά, αποτελεί προϋπόθεση για τη διασφάλιση και την περαιτέρω ανάπτυξη της συμβολής που μπορεί να παράσχει η διανοητική ιδιοκτησία στη δημιουργικότητα, την οικονομία, τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και τις κοινωνίες γενικότερα.

Η νομοθεσία των σημερινών και των μελλοντικών κρατών μελών της ΕΕ στον τομέα αυτό εξελίσσεται παράλληλα με τις αλλαγές που εμφανίζονται στην τεχνολογία και τις νέες αγορές. Το κοινοτικό νομικό πλαίσιο για το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα, το κοινοτικό κεκτημένο, αναφέρεται στο ζήτημα της διαχείρισης των δικαιωμάτων, αλλά δεν περιλαμβάνει ειδικούς κανόνες για το θέμα αυτό. Καθώς δεν υπάρχει κοινοτικό δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας διασφαλίζεται σε εθνική βάση για την επικράτεια κάθε κράτους μέλους· ωστόσο, η διαχείριση των δικαιωμάτων γίνεται σε ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό διασυνοριακή δραστηριότητα.

Η ανάπτυξη συστημάτων διαχείρισης ψηφιακών δικαιωμάτων (DRM) πρέπει, κατ' αρχήν, να βασίζεται στην αποδοχή των συστημάτων αυτών από όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, περιλαμβανομένων των καταναλωτών, καθώς και στην πολιτική που ακολουθεί ο νομοθέτης στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαραίτητη προϋπόθεση για να διασφαλιστεί η δυνατότητα των δικαιούχων και των χρηστών, και ιδίως των καταναλωτών, να έχουν, σε κοινοτική κλίμακα, πρόσβαση στα συστήματα και τις υπηρεσίες DRM είναι η διαλειτουργικότητα των εν λόγω συστημάτων και υπηρεσιών.

Η στενή παρακολούθηση των εξελίξεων που λαμβάνουν χώρα στην αγορά, ιδίως μέσω διαβουλεύσεων με τους εμπλεκόμενους φορείς, παραμένει πολύ σημαντική.

2. ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

2.1. Τα κύρια χαρακτηριστικά

Η ατομική διαχείριση των δικαιωμάτων αντιμετωπίστηκε, σε κάποιο βαθμό, στις οδηγίες του κοινοτικού κεκτημένου. Η οδηγία 2001/29/EK επιβεβαιώνει, στην αιτιολογική σκέψη 30, ότι τα αποκλειστικά δικαιώματα αναπαραγωγής, παρουσίασης στο κοινό περιλαμβανομένου του δικαιώματος διάθεσης, και διανομής (για τους δημιουργούς) μπορούν να μεταβιβαστούν, να εκχωρηθούν ή να αποτελέσουν αντικείμενο συμβατικών αδειών εκμετάλλευσης, με την επιφύλαξη της εθνικής νομοθεσίας περί δικαιώματος του δημιουργού [δηλαδή περί δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας] και συγγενικών δικαιωμάτων. Παρόμοιες διατάξεις περιέχονται στα άρθρα 2 παράγραφος 4, 7 παράγραφος 2 και 9 παράγραφος 4 της οδηγίας 92/100/ΕΟΚ σχετικά με τα αποκλειστικά δικαιώματα εκμίσθωσης και δανεισμού και τα δικαιώματα αναπαραγωγής και διανομής. Επιπροσθέτως, οι παράγραφοι 5 και 6 του άρθρου 2 της οδηγίας 92/100/ΕΟΚ περιέχουν ειδικούς κανόνες για τα τεκμήρια τα σχετικά με τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων.

2.2. Τα θέματα

2.2.1. Κυριότητα των δικαιωμάτων

Η ατομική διαχείριση των δικαιωμάτων βασίζεται στην αρχική αναγνώριση της κυριότητας των δικαιωμάτων. Ο αρχικός κύριος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας επί ενός έργου είναι, κατ' αρχήν, το φυσικό πρόσωπο που το δημιούργησε. Ωστόσο, σύμφωνα με ορισμένες έννομες τάξεις, αρχικός κύριος δικαιώματος μπορεί να είναι και ένα νομικό πρόσωπο.

Στο ζήτημα της πατρότητας των οπτικοακουστικών έργων έχει επιτευχθεί κάποιος βαθμός εναρμόνισης σε κοινοτικό επίπεδο. Για παράδειγμα, όλα τα κράτη μέλη ορίζουν τουλάχιστον τον κύριο σκηνοθέτη ενός οπτικοακουστικού έργου ως έναν από τους δημιουργούς του. Το ζήτημα αυτό εξετάστηκε λεπτομερέστερα σε σχετική έκθεση που υπέβαλε η Επιτροπή στις 6 Δεκεμβρίου 2002¹¹.

2.2.2. *Νόμιμοι όροι μεταβίβασης δικαιωμάτων*

Οι μεταβιβάσεις δικαιωμάτων αφορούν τη μεταβίβαση οικονομικών δικαιωμάτων του δημιουργού ή του ερμηνευτή/εκτελεστή (ως του αρχικού δημιουργικού δικαιούχου) σε τρίτο μέσω εκχώρησης ή μέσω άδειας εκμετάλλευσης¹². Η νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας των περισσότερων κρατών μελών επιβάλλει ορισμένες υποχρεώσεις στα συμβαλλόμενα μέρη όσον αφορά την έκταση της μεταβίβασης των δικαιωμάτων (π.χ. περιορισμούς στη μεταβίβαση δικαιωμάτων σχετικά με μορφές εκμετάλλευσης που δεν είναι γνωστές ή προβλέψιμες κατά το χρόνο σύναψης της σύμβασης εκμεταλλεύσεως του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, ή κανόνες για τη λήξη των συμβάσεων). Οι όροι αυτού του είδους ποικίλλουν από το ένα κράτος μέλος στο άλλο.

Τα περισσότερα κράτη μέλη απαιτούν επίσης διατυπώσεις κάποιου είδους (συνήθως ένα έγγραφο) προκειμένου η εκχώρηση ή η άδεια εκμετάλλευσης να είναι έγκυρη ή να αποδεικνύεται έγκυρα.

2.2.3. *Περιεχόμενο και ερμηνεία των συμβάσεων*

Πολλά κράτη μέλη προβλέπουν τη συστατική ερμηνεία των συμβάσεων πνευματικής ιδιοκτησίας. Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, κάθε μεταβίβαση δικαιωμάτων πρέπει να ερμηνεύεται συστατικά, να συνάδει με το σκοπό της μεταβίβασης και, σε ορισμένα κράτη μέλη, να ερμηνεύεται, σε περίπτωση αμφιβολίας, υπέρ του δημιουργού ή του ερμηνευτή/εκτελεστή.

Όσον αφορά το ύψος της αμοιβής, ο βασικός κανόνας είναι ότι τα περισσότερα κράτη μέλη αφήνουν στη διακριτική ευχέρεια των συμβαλλομένων μερών τον καθορισμό του εν λόγω ποσού που πρέπει να καταβληθεί στο δημιουργό ή τον ερμηνευτή/εκτελεστή. Ωστόσο, ορισμένα κράτη μέλη ορίζουν ότι το ποσό της αμοιβής πρέπει να υπολογίζεται υποχρεωτικά ως αναλογικό ή ως δίκαιο ποσοστό. Υπάρχει δυνατότητα τροποποίησης της σύμβασης, αν η συμφωνηθείσα αμοιβή είναι δυσανάλογη σε σχέση με τα έσοδα που προκύπτουν από τη χρήση του έργου (π.χ. ρήτρα «υψηλών πωλήσεων» ή εφαρμογή των αρχών της δικαιοσύνης και της ισότητας).

¹¹ Έκθεση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή σχετικά με το ζήτημα της πατρότητας των κινηματογραφικών και οπτικοακουστικών έργων στην Κοινότητα, COM (2002) 691 τελικό, 6.12.2002.

¹² Η εκχώρηση νοείται ως μεταβίβαση δικαιωμάτων κατά αποκλειστικό και οριστικό τρόπο. Ως άδεια εκμετάλλευσης νοείται η άδεια πραγματοποίησης μιας πράξης η οποία, χωρίς την άδεια, θα αποτελούσε παραβίαση δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικού δικαιώματος. Μια άδεια μπορεί να είναι αποκλειστική ή μη αποκλειστική.

2.3. Συμπεράσματα

Φαίνεται ότι υπάρχει σημαντικός βαθμός ομοιομορφίας ως προς την προσέγγιση που ακολουθούν τα κράτη μέλη, περιλαμβανομένων των υπό προσχώρηση χωρών, σε ορισμένα ζητήματα που αφορούν την ατομική διαχείριση των δικαιωμάτων.

Προς το παρόν, ο βαθμός εναρμόνισης των κανόνων που διέπουν τις συμβάσεις πνευματικής ιδιοκτησίας στα κράτη μέλη φαίνεται επαρκής, πράγμα που σημαίνει ότι δεν χρειάζεται να αναληφθεί άμεση δράση σε κοινοτικό επίπεδο. Αν και, στην παρούσα φάση, οι εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο δεν έχουν δώσει αφορμή για κάποια ιδιαίτερη ανησυχία από την άποψη της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, ωστόσο η Επιτροπή οφείλει να εξακολουθήσει να παρακολουθεί συνεχώς το θέμα αυτό.

3. ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

3.1. Οι λειτουργίες της συλλογικής διαχείρισης

3.1.1. Η ανάπτυξη της κοινής διαχείρισης των δικαιωμάτων

Λόγω του αριθμού των χρήσεων και χρηστών καθώς και των δικαιούχων που εμπλέκονται, η άδεια εκμετάλλευσης ορισμένων δικαιωμάτων σε ατομική βάση ήταν πρακτικά ανέφικτη, όπως διαπιστώθηκε προηγουμένως. Αυτό αφορά ιδίως τα δικαιώματα αμοιβής. Κατά συνέπεια, οι δικαιούχοι διόρισαν αντιπροσώπους στους οποίους ανέθεσαν από κοινού τη χορήγηση αδειών εκμετάλλευσης για τα έργα τους. Ομοίως, για την απόκτηση άδειας, οι χρήστες προτίμησαν να έχουν ένα ενιαίο σημείο αναφοράς τόσο για τη χορήγηση της άδειας όσο και για την πληρωμή των τελών χρήσης.

Με δεδομένα τα προφανή πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η συλλογική διαχείριση όσον αφορά τα δικαιώματα αμοιβής, αρκετές νομοθεσίες κατέστησαν τη συλλογική διαχείριση υποχρεωτική, όρισαν δηλαδή ότι τα δικαιώματα αυτά μπορούν να τα διαχειρίζονται μόνον οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης.

3.1.2. Βασικά χαρακτηριστικά της συλλογικής διαχείρισης

Συνήθως ο διαχειριστής, που είναι ένας οργανισμός συλλογικής διαχείρισης, διαχειρίζεται, παρακολουθεί, συλλέγει και διανέμει τα έσοδα που προκύπτουν από τα τέλη εκμετάλλευσης για μια ολόκληρη ομάδα δικαιούχων, βάσει του εθνικού δικαίου της χώρας του και για την εν λόγω χώρα.

Οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης διαχειρίζονται δικαιώματα που αφορούν μουσικά, λογοτεχνικά και θεατρικά έργα καθώς και οπτικοακουστικά έργα, παραγωγές και εκτελέσεις/ερμηνείες για δραστηριότητες όπως η παρουσίαση στο κοινό και η καλωδιακή αναμετάδοση ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων, μηχανικές αναπαραγωγές, αναπαραγωγή (reprography), δημόσιο δανεισμό, δικαιώματα παρακολούθησης υπέρ των καλλιτεχνών, ιδιωτική αντιγραφή ή ορισμένες εκπαιδευτικές χρήσεις. Οι περισσότεροι οργανισμοί είναι μέλη δικτύου αμοιβαίων συμφωνιών, βάσει των οποίων χορηγούνται αμοιβαίες άδειες χρήσης των δικαιωμάτων μεταξύ των οργανισμών διαφόρων κρατών μελών.

Κατά συνέπεια, από την άποψη των χρηστών, οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης κατέχουν καίρια θέση στη διαδικασία χορήγησης αδειών για ορισμένα δικαιώματα, στο μέτρο που παρέχουν πρόσβαση σε έναν παγκόσμιο κατάλογο δικαιωμάτων. Οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης ενεργούν, από την άποψη αυτή, ως ενιαίος φορέας αδειοδότησης. Η συλλογική διαχείριση δίνει επίσης τη δυνατότητα στους μεμονωμένους δικαιούχους (επιχειρήσεις ή ιδιώτες) που δραστηριοποιούνται σε μια λιγότερο επικερδή ή σε μια μικρή αγορά ή οι οποίοι δεν διαθέτουν επαρκή διαπραγματευτική δύναμη, να διαχειρίζονται αποτελεσματικά τα δικαιώματά τους. Από την άποψη αυτή, οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης αναλαμβάνουν την κοινή κοινωνική ευθύνη των δικαιούχων να διασφαλίσουν ότι όλοι τους αποκομίζουν οφέλη από τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας τους έναντι λογικού κόστους.

3.2. Το νομικό πλαίσιο

3.2.1. Η συλλογική διαχείριση στο κοινοτικό κεκτημένο

Σε πολλές περιπτώσεις, οι οδηγίες του κοινοτικού κεκτημένου που αφορούν το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα περιέχουν αναφορές στη διαχείριση των δικαιωμάτων από οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης. Η οδηγία 92/100/ΕΟΚ, όταν εναρμονίζει το δικαίωμα για δίκαιη αμοιβή, συνιστά, στο άρθρο 4 παράγραφοι 3 και 4, τη συλλογική διαχείριση ως μοντέλο για τη διαχείριση του δικαιώματος αυτού. Σύμφωνα με το άρθρο 9 της οδηγίας 93/83/ΕΟΚ η συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων καλωδιακής αναδιανομής είναι υποχρεωτική. Το άρθρο 1 παράγραφος 4 της οδηγίας αυτής περιέχει ορισμό του όρου «εταιρεία (οργανισμός) συλλογικής διαχείρισης»¹³.

Η οδηγία 2001/29/ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας στην κοινωνία της πληροφορίας δεν κάνει μνεία της συλλογικής διαχείρισης στα άρθρα της. Ωστόσο, όσον αφορά το δικαίωμα διάθεσης, η αιτιολογική σκέψη 26 αναφέρει ότι είναι ευκαταίω να ενθαρρυνθεί η σύναψη συμφωνιών συλλογικών αδειών για να διευκολυνθεί η εκκαθάριση των δικαιωμάτων τα οποία αφορούν τις κατόπιν παραγγελίας υπηρεσίες που παρέχονται από ραδιοτηλεοπτικούς φορείς και που αφορούν ραδιοτηλεοπτικές παραγωγές οι οποίες ενσωματώνουν μουσική από εμπορικά φωνογραφήματα ως αναπόσπαστο μέρος τους. Τέλος, το γεγονός ότι η συλλογική διαχείριση έχει σημασία για τη λειτουργία της οδηγίας προκύπτει επίσης από τις αιτιολογικές σκέψεις 17 και 18¹⁴.

Η συλλογική διαχείριση, έστω και αν δεν είναι υποχρεωτική, φαίνεται να αποτελεί de facto τη βάση για την άσκηση του δικαιώματος παρακολούθησης που προβλέπεται υπέρ των καλλιτεχνών βάσει της οδηγίας 2001/84/ΕΚ. Οι οδηγίες του κοινοτικού κεκτημένου άφησαν στα κράτη μέλη τη μέριμνα να ρυθμίσουν τις δραστηριότητες των οργανισμών συλλογικής

¹³ Το άρθρο 1 παράγραφος 4 της οδηγίας για τις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και την καλωδιακή αναμετάδοση έχει ως εξής: «Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας ως "εταιρεία συλλογικής διαχείρισης" νοείται κάθε οργανισμός που έχει τη διαχείριση ή τη διοίκηση δικαιωμάτων δημιουργού ή συγγενικών δικαιωμάτων ως αποκλειστικό του σκοπό ή έναν από τους κύριους σκοπούς του».

¹⁴ Η αιτιολογική σκέψη 17 έχει ως εξής: «Ιδίως υπό το φως των απαιτήσεων που δημιουργεί το ψηφιακό περιβάλλον, είναι αναγκαίο να εξασφαλιστεί ότι οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης των δικαιωμάτων θα επιτύχουν υψηλότερο επίπεδο εξορθολογισμού και διαφάνειας όσον αφορά τους κανόνες του ανταγωνισμού»· η αιτιολογική σκέψη 18 έχει ως εξής: «Η παρούσα οδηγία δεν θίγει τον τρόπο διαχείρισης, στα κράτη μέλη, δικαιωμάτων όπως οι διευρυμένες συλλογικές άδειες.»

διαχείρισης και μόνον οι δύο πιο πρόσφατες οδηγίες 2001/29/EK και 2001/84/EK περιλαμβάνουν διατάξεις που ζητούν να διασφαλιστεί μεγαλύτερη διαφάνεια και αποτελεσματικότητα όσον αφορά τις δραστηριότητες των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης.

3.2.2. Η συλλογική διαχείριση στο εθνικό δίκαιο

Η συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων μέσω οργανισμών συλλογικής διαχείρισης διέπεται στα περισσότερα κράτη μέλη από το νόμο σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Ωστόσο, υπάρχουν σημαντικές διαφορές τόσο ως προς τη νομοθεσία όσο και ως προς την πρακτική. Επιπροσθέτως, η νομοθεσία των κρατών μελών και των υπό προσχώρηση χωρών για το θέμα της συλλογικής διαχείρισης εξελίσσεται. Για παράδειγμα, στη Γαλλία, το Βέλγιο, τις Κάτω Χώρες, το Λουξεμβούργο και την Πορτογαλία έχουν εκδοθεί ή πρόκειται να εκδοθούν νέες νομοθετικές πράξεις με σκοπό να γίνει διαφανέστερη η διαχείριση των δικαιωμάτων από οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης και να βελτιωθούν οι δυνατότητες ελέγχου αυτών των οργανισμών. Φαίνεται ότι οι εν λόγω νομοθετικές πράξεις δεν έχουν κατ' ανάγκην την ίδια δομή ή τους ίδιους στόχους.

3.3. Διαβουλεύσεις σχετικά με τη συλλογική διαχείριση στην εσωτερική αγορά

Αφότου άρχισαν τη δεκαετία του '90 σε κοινοτικό επίπεδο οι συζητήσεις σχετικά με το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας στην κοινωνία της πληροφορίας, η διαχείριση των δικαιωμάτων γενικά και η συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων ειδικότερα βρέθηκαν στο επίκεντρο της προσοχής και αποτέλεσαν αντικείμενο συζητήσεων και στα τέσσερα διεθνή συνέδρια για το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας τα οποία οργάνωσε η Επιτροπή¹⁵. Το 1996, στην ανακοίνωση της σχετικά με τις ενέργειες που έγιναν με βάση το πράσινο βιβλίο του 1995, η Επιτροπή παρουσίασε τις βασικές της απόψεις για το θέμα. Επί πλέον, το Νοέμβριο του 2000, η Επιτροπή οργάνωσε μια διήμερη δημόσια συζήτηση με αποκλειστικό θέμα τη συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων.

Τα γενικά πορίσματα των διαβουλεύσεων αυτών ήταν τρία. Πρώτον, όλοι συμφώνησαν ότι δεν είναι δυνατόν να δημιουργηθεί μια εσωτερική αγορά δικαιωμάτων και εξαιρέσεων χωρίς επαρκή εναρμόνιση του τρόπου άσκησης των δικαιωμάτων. Δεύτερον, σε αρκετούς τομείς της αγοράς η συλλογική διαχείριση είναι επωφελής τόσο για τους δικαιούχους όσο και για τους χρήστες. Οι περισσότεροι εμπλεκόμενοι αναγνωρίζουν την οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική λειτουργία των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης. Τρίτον, υπάρχει ευρύτατο αίτημα για μεγαλύτερο βαθμό σύγκλισης ως προς τους όρους λειτουργίας των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, προκειμένου να αυξηθεί η αποτελεσματικότητά τους και η δυνατότητα λήψης αδειών εκμετάλλευσης, κυρίως σε κοινοτικό επίπεδο. Ωστόσο, η Επιτροπή σημειώνει ότι οι αντιλήψεις των εμπορικών χρηστών, των καταναλωτών και των ιδίων των δικαιούχων για τη συλλογική διαχείριση ποικίλλουν σημαντικά. Τούτο οδήγησε στη διατύπωση διαφορετικών θέσεων στα επιμέρους κράτη μέλη, αλλά και σε κοινοτικό επίπεδο.

Οι επικρίσεις των χρηστών αφορούσαν κυρίως τις τιμές, την εποπτεία των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης και τη δυνατότητα προσφυγής σε φορείς διαιτησίας. Πιο πρόσφατα προστέθηκαν και άλλες επικρίσεις για τα διοικητικά τέλη (έξοδα διαχείρισης) που χρεώνουν

¹⁵ Φλωρεντία (1996), Βιέννη (1998), Στρασβούργο (2000) και Σαντιάγκο ντε Κομποστέλα (2002).

οι οργανισμοί, τη μεγάλη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, τις ανεπάρκειες της εσωτερικής τους διαδικασίας λήψης αποφάσεων και την έλλειψη διαφάνειας όσον αφορά την πολιτική της τιμολόγησης. Κριτική για τη συλλογική διαχείριση ασκούν επίσης και ορισμένοι δικαιούχοι. Εκείνοι οι οποίοι διαθέτουν επαρκή διαπραγματευτική ισχύ, όπως οι μεγάλοι παραγωγοί φωνογραφήματων, επιδιώκουν σε ολόένα και μεγαλύτερο βαθμό να μην εξαρτώνται από οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης για τη διαχείριση των δικαιωμάτων τους. Μέσα από το δικό τους πρίσμα, διευκολύνοντας την υδατογράφιση, τον εντοπισμό και την παρακολούθηση της χρήσης των έργων, η ψηφιοποίηση έδωσε κατ' αρχήν τη δυνατότητα στους δικαιούχους να ελέγχουν ατομικά τη διαδικασία χορήγησης αδειών και καταβολής των τελών εκμετάλλευσης, με αποτέλεσμα να αμφισβητείται ο ρόλος της συλλογικής διαχείρισης των δικαιωμάτων.

Την άποψη δεν την συμμερίζονται κατ' ανάγκην οι δικαιούχοι που έχουν μικρότερη διαπραγματευτική ισχύ, διότι αυτοί μπορούν να διαχειριστούν ορισμένα δικαιώματα μόνο μέσω οργανισμών συλλογικής διαχείρισης. Ωστόσο, οι περισσότεροι δικαιούχοι θα ήθελαν να υπάρχει μεγαλύτερη ευελιξία από μέρους των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης όσον αφορά την απόκτηση των δικαιωμάτων και θα επιθυμούσαν να έχουν μεγαλύτερη επιρροή στη διαδικασία διανομής των εισπραττομένων τελών εκμετάλλευσης. Επί πλέον, όσον αφορά τις αμοιβαίες συμφωνίες, οι δικαιούχοι συγγενικών δικαιωμάτων έχουν εκφράσει τις ανησυχίες τους σχετικά με το ότι το σύστημα των λεγόμενων συμβάσεων τύπου «B», βάσει του οποίου δεν γίνεται μεταφορά χρηματικών ποσών, αλλά κάθε οργανισμός συλλογικής διαχείρισης συλλέγει και διανέμει τα τέλη εκμετάλλευσης που εισέπραξε στο έδαφος του μόνο στους δικούς του δικαιούχους, δεν λειτουργεί ικανοποιητικά μεταξύ των οργανισμών που διαχειρίζονται τα συγγενικά δικαιώματα¹⁶.

3.4. Η συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων και ο ανταγωνισμός

Όσον αφορά την εφαρμογή του δικαίου ανταγωνισμού της ΕΕ στους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης, οι παρεμβάσεις του Δικαστηρίου και της Επιτροπής αφορούσαν κατά παράδοση τρία μεγάλα ζητήματα: i) τη σχέση μεταξύ των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης και των μελών τους, ii) τη σχέση μεταξύ των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης και των χρηστών και, τέλος, iii) την αμοιβαία σχέση μεταξύ των διαφόρων οργανισμών συλλογικής διαχείρισης. Οι πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις όπως το διαδίκτυο ανάγκασαν την Επιτροπή να επαναξιολογήσει ορισμένες από τις αρχές που ήταν προηγουμένως καθιερωμένες στο σχετικό τομέα.

i) Από την πλευρά των δικαιούχων, οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης ενεργούν ως διαχειριστές που οφείλουν να διαχειρίζονται τα δικαιώματα και τα συμφέροντά τους (των δικαιούχων). Το βασικό πλαίσιο που διέπει τη σχέση μεταξύ των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης και των μελών τους εξακολουθεί να είναι εκείνο που έθεσε η Επιτροπή με τις τρεις αποφάσεις GEMA¹⁷, ιδίως όσον αφορά το βαθμό στον οποίο συνάδει με τα άρθρα 81 και 82 της συνθήκης ΕΚ η ενδεχόμενη απαίτηση των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης να ζητούν από τα μέλη τους να τους εκχωρήσουν τα δικαιώματά τους για όλες τις μορφές

¹⁶ ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι συμβάσεις τύπου «Α» προβλέπουν την αμοιβαία μεταβίβαση των εισπραττομένων τελών εκμετάλλευσης, χωρίς να ορίζουν καμία χρονική προθεσμία για την αξίωση ή τη μεταβίβαση.

¹⁷ GEMA I, απόφαση της 20.06.1971, ΕΕ L134/15· GEMA II, απόφαση της 06.07.1972, ΕΕ L 166/22· GEMA III, απόφαση της 04.12.1981, ΕΕ L 94/12.

χρήσης ενός μουσικού έργου. Η Επιτροπή πιστεύει, δεδομένων των τεχνολογικών εξελίξεων (π.χ., υπηρεσίες on-line), ότι υπάρχει ίσως η ανάγκη να επανεξεταστούν οι «κατηγορίες GEMA» που θεσπίστηκαν τη δεκαετία του '70. Σε μια πιο πρόσφατη απόφαση, η Επιτροπή θεώρησε ότι μια υποχρεωτική απαίτηση που υπήρχε στο καταστατικό ενός οργανισμού συλλογικής διαχείρισης σύμφωνα με την οποία (απαίτηση) όλα τα δικαιώματα ενός δημιουργού, περιλαμβανομένων των δικαιωμάτων εκμετάλλευσης on-line, εκχωρούνται στον οργανισμό συλλογικής διαχείρισης αποτελεί κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης κατά την έννοια του άρθρου 82 στοιχείο α) της Συνθήκης, δεδομένου ότι μια τέτοια πρακτική ισοδυναμεί με την επιβολή ενός μη δικαίου όρου συναλλαγής¹⁸. Όσον αφορά την ιδιότητα του μέλους οργανισμού συλλογικής διαχείρισης, η Επιτροπή έκρινε επίσης ότι ένας οργανισμός συλλογικής διαχείρισης που κατέχει δεσπόζουσα θέση δεν δικαιούται να αποκλείει δικαιούχους από άλλα κράτη μέλη¹⁹.

ii) Από τη σχέση μεταξύ των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης και των χρηστών αναφύονται τρία κύρια ζητήματα: οι επιπτώσεις στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, το υλικό πεδίο εφαρμογής των αδειών που χορηγούνται στους χρήστες και το επίπεδο των τιμών που χρεώνονται στους αδειούχους. Π.χ., ένας οργανισμός συλλογικής διαχείρισης, ως δεσπόζουσα (συχνά ακόμη και μονοπωλιακή) εταιρεία, δεν δύναται να αρνηθεί – σύμφωνα με το άρθρο 82 – τη χορήγηση άδειας σε χρήστη στο έδαφος του χωρίς νόμιμο λόγο. Το Δικαστήριο κατέστησε σαφές ότι οι οργανισμοί (εταιρείες) συλλογικής διαχείρισης δεν δύναται να εμπλακούν σε συντονισμένη δράση από την οποία απορρέει η συστηματική άρνηση της άμεσης πρόσβασης στα ρεπερτοριά τους σε χρήστες εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη, διευκρινίζοντας ότι η μόνη αποδεκτή δικαιολογία για μια τέτοια άρνηση είναι η αδυναμία θέσπισης ενός συστήματος παρακολούθησης στην αλλοδαπή²⁰. Όσον αφορά τις τιμές (αμοιβές) που ζητούν οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι μία από τις πιο σημαντικές διαφορές μεταξύ των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης στα κράτη μέλη αφορά το επίπεδο των λειτουργικών εξόδων τους. Κατά την άποψή του, τα μεγάλα διοικητικά έξοδα και το υψηλό επίπεδο των τελών εκμετάλλευσης δεν αποκλείεται να οφείλονται ακριβώς στην έλλειψη ανταγωνισμού στην αγορά²¹. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι το άρθρο 82 της Συνθήκης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ένας οργανισμός συλλογικής διαχείρισης που εδρεύει σε ένα κράτος μέλος καταχράται τη δεσπόζουσα θέση του αν επιβάλλει μη δίκαιους όρους συναλλαγής στους εμπορικούς εταίρους του ζητώντας, ειδικότερα, αισθητά υψηλότερες τιμές από τις ισχύουσες σε άλλα κράτη μέλη, εκτός εάν οι διαφορές δικαιολογούνται βάσει αντικειμενικών και ουσιωδών παραγόντων²².

iii) Όσον αφορά τις αμοιβαίες συμφωνίες μεταξύ οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ασχολήθηκε με την αμοιβαία σχέση μεταξύ των

¹⁸ Banghalter και Homem Christo κατά Sacem (γνωστή ως απόφαση «Daftpunk»), υπόθεση COMP/C2/37.219, απόφαση της 06.08.2002, διαθέσιμη στη διεύθυνση <http://europa.eu.int/comm/competition/antitrust/cases/decisions/37219/fr.pdf>

¹⁹ GEMA I, απόφαση της 20.06.1971, ΕΕ L134/15· GVL, απόφαση της 29.10.1981, ΕΕ L370/49.

²⁰ Εισαγγελική αρχή κατά Tournier, υπόθεση 395/87, 13 Ιουλίου 1989, Συλλογή (1989) σ. 2521.

²¹ Βλέπε προηγούμενη υποσημείωση.

²² Lucazeau κατά SACEM, υποθέσεις 110/88, 241/88 και 242/88, 13 Ιουλίου 1989, Συλλογή (1989) σ. 2811.

οργανισμών συλλογικής διαχείρισης στις υποθέσεις Tournier και Lucazeau²³ το 1989, και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι συμφωνίες αμοιβαίας εκπροσώπησης που συνάπτονται μεταξύ οργανισμών συλλογικής διαχείρισης στην Ευρώπη δεν εμπίπτουν αυτομάτως στο άρθρο 81 παράγραφος 1 της Συνθήκης, εφόσον δεν υπάρχει συντονισμένη δράση ή αποκλειστικότητα. Κατά συνέπεια, οι συμφωνίες αμοιβαίας εκπροσώπησης κρίνονταν οικονομικά δικαιολογημένες σε ένα πλαίσιο στο οποίο ήταν αναγκαία η «φυσική» παρακολούθηση της χρήσης του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Η πρόσφατη απόφαση «Simulcasting»²⁴ της Επιτροπής προσαρμόζει τις υφιστάμενες αρχές στο ηλεκτρονικό (on-line) περιβάλλον και πραγματοποιεί μια νέα αξιολόγηση των δραστηριοτήτων διαχείρισης των δικαιωμάτων με βάση τους κανόνες ανταγωνισμού της ΕΕ. Η απουσία εδαφικών συνόρων στο ηλεκτρονικό (on-line) περιβάλλον ως αποτέλεσμα του διαδικτύου και του ψηφιακού μορφοτύπου των προϊόντων παρέχει στους χρήστες τη δυνατότητα να επιλέξουν για τη χορήγηση της άδειας οποιοδήποτε οργανισμό συλλογικής διαχείρισης που λειτουργεί στον ΕΟΧ και ο οποίος είναι μέλος του μηχανισμού ενιαίας εξυπηρέτησης. Επιπροσθέτως, τα μέρη ανέλαβαν τη δέσμευση να αυξήσουν τη διαφάνεια όσον αφορά το ποσό που χρεώνουν, διαχωρίζοντας το τέλος που καλύπτει την ίδια την αμοιβή εκμετάλλευσης από το τέλος που αποσκοπεί στην κάλυψη των διοικητικών εξόδων. Με τον τρόπο αυτόν, οι εμπορικοί χρήστες θα μπορούν να εντοπίζουν τους πιο αποδοτικούς οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης στον ΕΟΧ και να ζητούν τις άδειές τους από τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης που τις παρέχουν με το μικρότερο κόστος.

3.5. Τα ζητήματα που επιβάλλουν μια νομοθετική προσέγγιση

Αν και οι κανόνες ανταγωνισμού παραμένουν αποτελεσματικό μέσο για τη ρύθμιση της αγοράς και της συμπεριφοράς των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, ωστόσο η δημιουργία μιας εσωτερικής αγοράς συλλογικής διαχείρισης των δικαιωμάτων μπορεί να επιτευχθεί με τον καλύτερο τρόπο αν η εποπτεία των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης βάσει των κανόνων ανταγωνισμού συμπληρωθεί από τη θέσπιση ενός νομοθετικού πλαισίου για τη χρηστή διοίκησή τους.

Τα πορίσματα των διαβουλεύσεων κινούνται προς την κατεύθυνση μιας νομοθετικής προσέγγισης, η οποία θα έχει ως βάση τις αρχές και τους κανόνες της εσωτερικής αγοράς, στο πλαίσιο του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, και θα διασφαλίζει τη λειτουργία της ενιαίας αγοράς όσον αφορά τη συλλογική διαχείριση προς όφελος όλων των ενδιαφερομένων. Προκειμένου να επιτευχθούν ίσοι όροι για τη συλλογική διαχείριση στην εσωτερική αγορά, θα απαιτηθεί η εναρμόνιση των ακόλουθων χαρακτηριστικών της συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων:

3.5.1. Η ίδρυση και το καθεστώς των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης

Για την ίδρυση ενός οργανισμού συλλογικής διαχείρισης ισχύουν διαφορετικοί όροι και υπάρχουν ορισμένα μοντέλα. Σε ό,τι αφορά το καθεστώς τους, οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης μπορεί να είναι επιχειρήσεις (εταιρείες), φιλανθρωπικές οργανώσεις, κερδοσκοπικοί ή μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί. Η διαδικασία διαβουλεύσεων κατέδειξε ότι,

²³ Βλέπε παραπάνω.

²⁴ Υπόθεση COMP/C2/38.014 IFPI Simulcasting, απόφαση της 8ης Οκτωβρίου 2002, ΕΕ L107 της 30.04.2003, σ. 58.

προφανώς, η αποτελεσματικότητα ενός οργανισμού συλλογικής διαχείρισης δεν συνδέεται με τη νομική μορφή του. Ένας οργανισμός συλλογικής διαχείρισης μπορεί να συσταθεί νόμιμα με τη μορφή που επιλέγει ο ίδιος ή με τη μορφή την οποία απαιτεί το εθνικό δίκαιο, εφόσον τηρεί την εθνική νομοθεσία που ισχύει για κάθε τέτοιο φορέα και με την προϋπόθεση ότι το σχετικό εθνικό δίκαιο δεν κάνει διακρίσεις. Πρέπει επίσης να τηρούνται τα άρθρα 82 και 86 της Συνθήκης όταν ο οργανισμός συλλογικής διαχείρισης συνιστάται υπό μορφή νομικού μονοπωλίου ή του παρέχονται ειδικά δικαιώματα βάσει του εθνικού δικαίου.

Ωστόσο, καθώς οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης, με την ιδιότητά τους ως διαχειριστών των δικαιούχων, έχουν ιδιαίτερες ευθύνες λόγω των οικονομικών, πολιτιστικών και κοινωνικών λειτουργιών που επιτελούν, η ίδρυση ενός οργανισμού συλλογικής διαχείρισης θα έπρεπε να υπόκειται σε παρόμοιους όρους σε όλα τα κράτη μέλη. Για να προωθηθεί η χρηστή διοίκηση, εκτιμάται ότι πρέπει να επιτευχθεί, σε κοινοτικό επίπεδο, μια κάποια εναρμόνιση όσον αφορά τα πρόσωπα τα οποία μπορούν να ιδρύσουν έναν τέτοιο οργανισμό, το καθεστώς του τελευταίου, τις αναγκαίες αποδείξεις αποτελεσματικότητας και λειτουργικότητας, τις λογιστικές υποχρεώσεις και την επάρκεια του αριθμού των εκπροσωπούμενων δικαιούχων.

3.5.2. Οι σχέσεις των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης με τους χρήστες

Οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης εκπροσωπούν συνήθως ένα ευρύ, αν όχι παγκόσμιο, ρεπερτόριο και έχουν αποκλειστική εξουσιοδότηση για τη διαχείριση των δικαιωμάτων που εμπίπτουν στον τομέα των δραστηριοτήτων τους. Αυτό τους δίνει μια αποκλειστική και ισχυρή θέση έναντι των χρηστών. Η θέση αυτή εκτιμάται ιδιαίτερα από τους περισσότερους, διότι παρέχει στους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης τη δυνατότητα να λειτουργούν ως ενιαίοι και αποκλειστικοί φορείς για τη χορήγηση αδειών. Ωστόσο, οι χρήστες εκφράζουν κάποιες ανησυχίες όσον αφορά τη συλλογική διαχείριση, οι οποίες εστιάζονται συνήθως στις αμοιβές (τέλη εκμετάλλευσης) που πρέπει να πληρώσουν και στους όρους της χορήγησης αδειών. Οι οργανισμοί πρέπει να υποχρεώνονται να δημοσιεύουν το αμοιβολόγιό τους και να χορηγούν άδειες υπό εύλογους όρους. Επί πλέον, έχει ουσιώδη σημασία για τους χρήστες να μπορούν να αμφισβητούν τα τέλη, είτε μέσω της προσφυγής στα δικαστήρια είτε μέσω ειδικά συνεστημένων οργάνων διαμεσολάβησης ή ακόμη με τη βοήθεια των δημόσιων αρχών οι οποίες εποπτεύουν τις δραστηριότητες των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης.

Όσον αφορά τους όρους χορήγησης αδειών, πρέπει να σημειωθεί ότι σε μερικά κράτη μέλη η υποχρέωση των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης να χορηγούν άδειες συνδυάζεται με τον κανόνα ότι οι εν λόγω άδειες πρέπει να χορηγούνται υπό κατάλληλους ή εύλογους όρους. Από την άλλη πλευρά, η χρήση χωρίς πληρωμή δεν πρέπει να επιτρέπεται. Σε μερικά κράτη μέλη προβλέπεται ότι οι δυνητικοί χρήστες, που αμφισβητούν τις αμοιβές του οργανισμού συλλογικής διαχείρισης, μπορούν να προβούν στην εκμετάλλευση των δικαιωμάτων μόνον εάν καταθέσουν ως εγγύηση ένα ορισμένο ποσό στον οργανισμό συλλογικής διαχείρισης. Πρέπει να καθιερωθεί η εφαρμογή αυτών των αρχών σε κοινοτικό επίπεδο προκειμένου να προωθηθεί ή να εξασφαλιστεί η πρόσβαση στα προστατευόμενα έργα και λοιπά αντικείμενα υπό τους κατάλληλους όρους.

3.5.3. Οι σχέσεις των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης με τους δικαιούχους

Συνήθως, σε κάθε γεωγραφική επικράτεια λειτουργεί για κάθε ομάδα δικαιούχων ως διαχειριστής τους μόνο ένας οργανισμός συλλογικής διαχείρισης, ο οποίος είναι και ο μόνος

σύνδεσμός τους με την αγορά όσον αφορά τη συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων τους. Κατά συνέπεια, οι αρχές της χρηστής διοίκησης, της άνευ διακρίσεων μεταχείρισης, της διαφάνειας και της υπεύθυνης λειτουργίας του οργανισμού συλλογικής διαχείρισης στη σχέση του με τους δικαιούχους είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Οι αρχές αυτές πρέπει να ισχύουν για την απόκτηση των δικαιωμάτων (εξουσιοδότηση), για τους όρους συμμετοχής των μελών (συμπεριλαμβανομένης της λήξης της εν λόγω συμμετοχής), της αντιπροσώπευσης, καθώς και για τη θέση των δικαιούχων μέσα στον οργανισμό (πρόσβαση των δικαιούχων σε εσωτερικά έγγραφα και χρηματοοικονομικά μητρώα όσον αφορά τη διανομή των αμοιβών, τα εισπραττόμενα έσοδα και τις παρακρατήσεις, πραγματική άσκηση επιρροής των δικαιούχων επί της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και επί της κοινωνικής και πολιτιστικής πολιτικής του οργανισμού τους). Όσον αφορά την εξουσιοδότηση, αυτή πρέπει να παρέχει στους δικαιούχους εύλογο βαθμό ευελιξίας ως προς τη διάρκεια και το αντικείμενό της. Επί πλέον, λαμβάνοντας υπόψη την ανάπτυξη των συστημάτων διαχείρισης ψηφιακών δικαιωμάτων (DRM), οι δικαιούχοι πρέπει να έχουν, κατ' αρχήν και εφόσον ο νόμος δεν ορίζει άλλως, τη δυνατότητα, εάν το επιθυμούν, να διαχειρίζονται ατομικά κάποια από τα δικαιώματά τους.

3.5.4. Ο εξωτερικός έλεγχος των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης

Σε ορισμένα κράτη μέλη, οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης υπόκεινται σε έλεγχο από δημόσιες αρχές ή ειδικούς φορείς, αλλά ο έλεγχος αυτός έχει πολύ διαφορετικό αντικείμενο και αποτελεσματικότητα από το ένα κράτος στο άλλο. Ο εξωτερικός έλεγχος διαλαμβάνει τη συμπεριφορά των οργανισμών, τη λειτουργία τους, τον έλεγχο των αμοιβών και των όρων χορήγησης αδειών, καθώς και την επίλυση των διαφορών. Μέσα από το πρίσμα της εσωτερικής αγοράς, οι υπάρχουσες διαφορές σχετικά με τον έλεγχο των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης είναι σημαντικές και δεν μπορούν να αγνοηθούν. Η ύπαρξη διαφορετικών κανόνων ελέγχου από κράτος μέλος σε κράτος μέλος υπονομεύει τα συμφέροντα τόσο των δικαιούχων όσο και των χρηστών, δεδομένης της αποκλειστικής θέσης των περισσότερων οργανισμών συλλογικής διαχείρισης και του δικτύου των αμοιβαίων συμφωνιών. Κατά συνέπεια, σε όλα τα κράτη μέλη πρέπει να υπάρχουν κατάλληλοι μηχανισμοί εξωτερικού ελέγχου. Μέσα από το πρίσμα της εσωτερικής αγοράς, θα φαινόταν χρήσιμο να εναρμονισθούν ορισμένες παράμετροι του εξωτερικού ελέγχου και να δημιουργηθούν ειδικοί φορείς (π.χ. ειδικά δικαιοδοτικά όργανα, διοικητικές αρχές ή φορείς διαιτησίας) σε όλα τα κράτη μέλη, καθώς και να υπάρξει κάποια εναρμόνιση ως προς τις αρμοδιότητες, τη σύνθεση και το δεσμευτικό ή μη χαρακτήρα των αποφάσεών τους.

3.6. Συμπεράσματα

Προκειμένου να επιτευχθεί γνήσια εσωτερική αγορά τόσο για τη μη ηλεκτρονική (off-line) όσο και για την ηλεκτρονική (on-line) εκμετάλλευση της διανοητικής ιδιοκτησίας, απαιτείται μεγαλύτερη εναρμόνιση αρκετών χαρακτηριστικών της συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων. Έτσι θα διασφαλιστεί η λειτουργία της σε όλη την Κοινότητα, ούτως ώστε να εξακολουθήσει να αποτελεί πολύτιμη λύση για τη διαχείριση των δικαιωμάτων προς όφελος τόσο των δικαιούχων όσο και των χρηστών. Η επίτευξη μεγαλύτερης εναρμόνισης όσον αφορά τη συλλογική διαχείριση πρέπει να διαπνέεται από τις αρχές του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας και να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της εσωτερικής αγοράς. Πρέπει να οδηγεί σε μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και διαφάνεια και σε ίσους όρους ως προς ορισμένα χαρακτηριστικά της συλλογικής διαχείρισης. Η αποχή από την ανάληψη οποιασδήποτε νομοθετικής δράσης δεν φαίνεται να αποτελεί πλέον επιλογή. Η επανάπαυση σε μη δεσμευτικούς κανόνες (soft law), όπως η εφαρμογή κωδίκων δεοντολογίας που θα

συμφωνηθούν από την αγορά, δεν φαίνεται να αποτελεί κατάλληλη λύση. Τα πορίσματα της διαδικασίας διαβουλεύσεων επιβεβαίωσαν την ανάγκη για ανάληψη συμπληρωματικής δράσης ως προς εκείνες τις πτυχές της συλλογικής διαχείρισης οι οποίες επηρεάζουν το διασυνοριακό εμπόριο και παρακωλύουν αποδεδειγμένα την πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει η εσωτερική αγορά. Η δράση αυτή θα τηρεί τις αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας και θα εναρμονίσει ορισμένα χαρακτηριστικά της συλλογικής διαχείρισης. Προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι που σκιαγραφούνται στην παρούσα ανακοίνωση, η Επιτροπή προτίθεται να προτείνει νομοθετική πράξη σχετικά με ορισμένες πτυχές της συλλογικής διαχείρισης και της χρηστής διοίκησης των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης. Η πρωτοβουλία αυτή θα αποτελέσει αντικείμενο δημόσιων διαβουλεύσεων και θα λαμβάνει υπόψη της τις πρόσφατες εξελίξεις στην αγορά και στη νομοθεσία των σημερινών και των νέων κρατών μελών.